

מזיכרונותיו של אלכסנדר מרטון

חיי יומיום בגטו קלז'

בקרב יהודי הגטו הייתה קבוצה גדולה למדי של מתבוללים. אלה ראו עצמם זה עשרות שנים כהונגרים נאמנים לכל דבר. כפי שצוין באחד הפרקים הקודמים, יהודים אלה המירו את שמותיהם לשמות מקומיים, לחמו בצבא הונגריה ואף זכו בעיטורי גבורה; בשעתו הם היו בעלי משרות בכירות ביותר והיו אנשי מפתח בתחומי הכלכלה, החברה והפוליטיקה במקומות מגוריהם. הם התערו בחברה המקומית והשקיעו מאמצים בלתי-נלאים כדי לתרום לעוצמתה ולחיזוקה. הם היו משוכנעים כי החברה המקומית תכיר להם תודה על כך ותראה בהם חלק בלתי נפרד ממנה. היה להם ברור כי הם יהיו פטורים מכל ביטויי אנטישמיות או גילויי עוינות כלשהם נגדם.

למרבה פליאתם של יהודים-לא-יהודים אלה, מוצאם התגלה. היו כאלה שהשכנים או "החברים הטובים" הלשינו עליהם, בעוד שאחרים נחשפו לאחר בדיקת תעודות הלידה שלהם במשרדי העירייה. מתחזים אלה היו האחרונים שהובאו לגטו ולא הועילו להם כל טענותיהם הקולניות בדבר היותם נוצרים מדורי-דורות. סנובים אלה היו שנואים הן על אנשי הגטו והן על שומריהם וכולם החרימו אותם.

החיים בגטו נעשו קשים יותר ויותר. מדי יום הורעו תנאי החיים, וכל יום הלך וגדל מספר החולים שנזקקו לטיפול רפואי. מספרם של אלה הלך וגדל. אוהל גדול שהוקם בסמוך לשער הכניסה שימש כבית-חולים חירום. כאן השתדלו חמישה רופאים ואחיות יהודים להגיש עזרה לסובלים. לכאן הובאו יולדות לצד אחרים שנזקקו לניתוח דחוף. רק במקרים חמורים במיוחד ניתן רשיון להעביר את החולים לבית-החולים העירוני שמחוץ לגטו.

מדי יום פונו גופות הנפטרים במשאית שהעבירה את הגופות לחדר-המתים בבית-הקברות היהודי ששכן לא הרחק מהגטו. אלה נקברו בטקס שערך הרב, בנוכחות בני המשפחה ומספר גברים דתיים להשלמת המניין, כאשר הכל מתנהל תחת עינם הפקוחה של שני שוטרים. כל יום נכנס לגטו אמבולנס של הצלב-האדום שהביא תרופות וחומרי חבישה חיוניים ביותר לפי הזמנה שהועברה מדי יום ביומו.

המזון הובא לגטו אחת ביומיים וכלל לחם, מרגרינה, נקניק ותפוחי-אדמה אפויים. חלק ניתן רק לילדים. מזון זה חולק על פי תלושים לאחר שעות ארוכות של המתנה בתור בהשגחת אנשי ה-G.P. המנות היו כה קטנות עד כי המנה הדו-יומית הספיקה בקושי ליום אחד. מזון נוסף ניתן היה להשיג רק לעתים נדירות ובתמורה לכסף רב לשומרים ולרודפי-בצע שהבריחו אספקה שחורה לגטו. למרות השמירה הקפדנית וההוראות הנוקשות, היו צעירים אחדים שהצליחו להימלט, בעזרת מתן שוחד לשומרים, בעת היציאה מהגטו לרגל טקס קבורה או

לצורך ריקון מכלי המחראות. אחרים הצליחו לחמוק אל מחוץ לגטו כשהסתתרו במשאית המזון. מעולם לא נודע לנו מה עלה בגורלם של אלה.

באחד הבקרים ניגש אלי אחד מאנשי ה-G.P. והודיע לי כי חייל צעיר מבקש לפגוש אותי ליד מגדל השמירה הסמוך למחראה מספר 2. מיד, ללא כל דיחוי. אחוז סקרנות, ניגשתי למקום ולהפתעתי גיליתי שם את ידידי פטר, לבוש מדי צבא ומשוחח עם שני השוטרים שבמגדל. מאוחר יותר, כששוחחנו, סיפר לי שנודע לו כי אחד מבני כיתתו לשעבר מוצב כשומר בגטו. וכך, באמתלה של ביקור ופגישה עם אותו חבר, הצליח להגיע אלי. משהבחין בי, ניגש מיד לגדר, ולהפתעת שני השומרים המשוחחים השליך אלי מעל הגדר שק גדול מלא כל טוב: סוכר, שוקולד, דברי מאפה, סיגריות, פירות וירקות. הוא סיפר לי, כשדמעות בעיניו, שנקרא לשירות צבאי ובקרוב יישלח לחזית הרוסית. כמו כן סיפר שבתוך עשרים-וארבע שעות עתיד הגטו להיות מפונה מתושביו שיועברו כולם למחנה עבודה גרמני שמיקומו אינו ידוע לאיש.

הייתה זו פגישה האחרונה עם אותו נער נפלא ואציל-נפש. הוא לא זכה לשוב מהחזית ו"מת מות גיבורים למען המולדת", כפי שנהגו לכתוב על מצבות הנופלים. גם הוריו ואחיו הצעיר לא שרדו. באחת ההפצצות נפגע הבית ברחוב הורתי פגיעה ישירה שקטלה את כל בני המשפחה הנעלה הזו שהיו ראויים לחיים ארוכים וטובים יותר.

תושבי הגטו החלו מתארגנים למען עצמם. למשל, בסודי-סודות החלה מתארגנת אגודה לעזרה וצדקה ושמה "מלב אל לב". אגודה זו נועדה לסייע בכסף ובעזרה פיסיית למשפחות נזקקות ולזקנים חולים. כל אחד תרם כפי יכולתו כסף, מזון או עבודה כמו ניקיון באזור מגורי הנזקק. הנוער חיפש תעסוקה ועל כן לא היה שום קושי לארגן פעולות תמיכה וסיוע בהתנדבות. ואז, באחד הימים, הופיע בגטו ג'נטלמן לבוש היטב, שהגיע בלוויית קצין משטרה. הקצין נשאר עומד במעבר הצר בין האוהלים והאיש עבר מאוהל לאוהל, זה אחר זה, והציג עצמו כחבר בוועד הארצי של יהודי הונגריה. עוד סיפר האדון כי הוא בא מבודפשט בעזרת מסמכים מזויפים במטרה לאסוף כספים רבים ככל הניתן שיאפשרו לשחד את הפיקוד ההונגרי והגרמני כדי לבלום או לפחות להאט את קצב גירוש יהודי טרנסילבניה אל המחנות הגרמניים; שכן החלו להגיע שמועות על אודות המתרחש בהם. כמו כן היה צורך לשחד את פקידי הבכירים של מינהל הרכבות ההונגרי כדי לצמצם את מספר הרכבות שנשלחו לצורך גירוש היהודים. מאחר שרוב הרכבות הועסקו בהעברת חיילים לחזית, הדבר היה אפשרי. לסיכום, אמר האיש, כל סכום יתקבל בברכה, אולם אלה שישלמו סכומים גבוהים במיוחד יירשמו ברשימה נפרדת – רשימתו של ד"ר ר'ו' קסטנר; קסטנר, שהיה יושב-ראש ההתאחדות הארצית של יהודי הונגריה, קיים יחסים הדוקים ביותר עם מפקדת האס-אס, זו שהייתה ממונה על גירוש יהדות הונגריה. הוא קיווה כי בתמורה לדמי כופר-נפש גבוהים במיוחד, יצליח להעביר משלוח גדול של יהודים לשווייץ הניטרלית.

בדיעבד, העסקה הייתה שווה את הסכום המבוקש, אך באותם ימים הייתי צעיר מכדי להבין את משמעות ערך הכסף ולא היה לי שום מושג אם היה ברשות הורי הסכום שצריך היה להעמידו לרשות העניין בתוך יממה.

למרבה הצער, אבי לא שילם את כופר-הנפש, אולי משום שהיה אופטימי; הוא שב ואמר ש"גורלנו יהיה כגורל שאר היהודים".

בשובי מהמחנות שמעתי כי ד"ר קסטנר הצליח להציל 388 בני אדם מבין יהודי קלז' ולהעבירם לשווייץ.

בתום המלחמה הגיע קסטנר למדינת ישראל וכאן, יהודי אחד, מלכיאל גרינוולד שמו, פרסם נגדו ברבים האשמות כבדות בדבר שיתוף פעולה עם מנגנון ההשמדה הנאצי והפקרת רבבות יהודים חסרי אמצעים בתמורה להצלת מתי-מעט מיוחסים. במשפט הדיבה שנפתח נגדו ביוזמת קסטנר נדרש גרינוולד לשלם קנס סמלי. תוצאות המשפט התקבלו בציבור כהרשעת קסטנר, למרות שלמעשה קסטנר עצמו מעולם לא הועמד לדין.

לעניות דעתי, קשה להעריך את התנהגותו של קסטנר. אך עובדה היא שאלפי יהודים מרחבי הונגריה אכן ניצלו בזכותו ממוות בטוח, ואיש לא יכול להוכיח כי אילו פעל אחרת היה מספר הניצולים רב יותר.

מקור: אלכסנדר מרטון, 186 המדרגות, יד ושם, ירושלים, תש"ס, עמ' 38-41.